

De verdeling over de provincies ziet er als volgt uit:

Tabel 1⁵⁶

Provincie	Aantal 1856 ⁵⁷	%	Pred. per gem.	Toe- zeggende gem. 1845-61	% ⁵⁸	Toe- zeggende gem. 1845-67	% ⁵⁹
Gelderland	182	14%	1,16	9	14%	22	15%
Zuid-Holland	201	16%	1,35	17	26%	36	25%
Noord-Holland	156	12%	1,34	6	9%	14	10%
Zeeland	101	8%	1,14	3	5%	13	9%
Utrecht	67	5%	1,22	19	29%	27	19%
Friesland	203	16%	1,08	1	1%	4	3%
Overijssel	70	5%	1,27	2	3%	7	5%
Groningen	151	12%	1,08			1	1%
Noord-Brabant	93	7%	1,05	8	12%	17	12%
Drenthe	48	4%	1,13				
Limburg	14	1%	1,14	1	1%	2	1%
	1286	100%		66	100%	143	100%

Ik heb in deze tabel bij de berekening van het aantal gemeenten gekozen voor het jaar dat precies tussen 1845 en 1867 in ligt: 1856. De groei van het aantal predikantsplaatsen moest toen nog beginnen. Deze was niet geheel gelijk over de verschillende provincies verdeeld, maar het ging om kleine aantallen die op het totaalbeeld nauwelijks invloed hebben. Ik heb gekozen voor het aantal gemeenten per provincie en niet voor het aantal predikantsplaatsen. Dit is met name van belang voor de periode dat uitsluitend proponenten een toezegging kregen. De vertekening die kan ontstaan omdat sommige provincies met name in de steden relatief veel grotere gemeenten hadden die volgens de vigerende regels geen proponenten mochten beroepen, is daarmee enigszins rechtgetrokken. Als indicatie van dit gegeven heb ik volledigheidshalve het gemiddeld aantal predikantsplaatsen per gemeente opgenomen. Ik heb onderscheid gemaakt tussen de periode tot en met 1861 en de gehele periode. Op 26 december 1861 zijn namelijk de zgn. ‘Koninklijke Collatiën’ afschaft, waarover hieronder meer. Het meest opvallende in het overzicht t/m 1861 is het verhoudingsgewijs grote aantal toezeggingen in Utrecht, Zuid-Holland en Noord-Brabant. Ook het westelijk rivierengebied van Gelderland hoort hierbij, vijf van de negen getelde gemeenten zijn in dat gebied gelegen.⁶⁰ De provincie Utrecht springt er met bijna het

om een predikant, maar bij een proponent zou het ook gekund hebben.

⁴⁹ Vgl. Hooyer, 71 (regl. art. 38).

⁵⁰ BZ 1859B, 414. W.M. (Willem Marinus) Langenberg (1832-1872), stud. theol. Utrecht, Geldermalsen 1859, Wezep 1869, Aalst 1872. Zie voor hem: ‘Lijst van (voornamelijk hervormde en lutherse) predikanten, hulppredikers, kandidaten, proponenten en theologanten’ (https://www.hdc.vu.nl/nl/Images/DNK_predikers_tcm215-120756.pdf) (opgeroepen 2 januari 2017).

⁵¹ BZ 1860B, 575.

⁵² BZ 1862A, p. 696v: ‘de officiële toezegging der